

Verso

Irodalomtörténeti folyóirat

Verso
Irodalomtörténeti folyóirat
2024/1

Szakmai védnökök

Bartók István
Jankovits László
Nagy Imre

Szerkesztők

Bozsoki Petra
Kucserka Zsófia
Laczkó András
Pálffy Eszter
Pap Balázs
Szatmári Áron

Az idegen nyelvű rezümék nyelvi lektora
Maczelka Csaba

Tördelőszerkesztő

Pap Balázs

Borítóterv

Simor Kamilla

ISSN 2630-8479

Felelős kiadó a PTE BTK Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet
Klasszikus Irodalomtörténeti és Összehasonlító Irodalomtudományi
Tanszék vezetője (7624 Pécs, Ifjúság útja 6.)

szerk@versofolyoirat.hu

TARTALOM

TUDOMÁNYOS GYŰJTEMÉNY

ASZTALOS VERONKA ÖRSIKE	
A norvég irodalom szerepe az <i>Élet</i> című lap modernizálási programjában.....	9
RÉTFALVI P. ZSÓFIA	
„A múlt visszhangja most is suttog ott...”	
Petőfi Sándor és Madách Imre <i>Tündérialma</i>	31
BALÁZS MIHÁLY	
Horváth Iván (1948–2024)	45

TÁRSALKODÓ

Jankovits László 60

BARTÓK ISTVÁN	
„Az Anyaszentegyházban bévött szokás szerint”	
Adalékok a magyar egyházi retorika korai történetéhez	57
ZSUPÁN EDINA	
Kisműfajok találkozása Janus Pannoniusnál	
A mese poétikai elemei a prózafordításban	65

KRITIKAI LAPOK

HORVÁTH MARGARÉTA	
„Minden írások az mi hasznunkra írtak”	
BARTÓK István, <i>„Tőlünk telhetőleg művelni és gazdagítani”: Irodalmi gondolkodás Magyarországon 1530–1580 között</i> , Bp., Universitas, 2023 (Irodalomtudomány és Kritika).....	81
LOVAS BORBÁLA	
Egy erodált hagyaték realitása és a faggatózás jegyzőkönyve	
PAP Balázs, <i>Szemmák: Kéziratok és nyomtatványok a 16. századi magyar protestáns költészetben</i> , Bp., reciti, 2023.	89
A tanulmányok összefoglalói / Abstracts.....	95
A lapszám szerzői	99

Zsupán Edina

Kisműfajok találkozása Janus Pannoniusnál A mese poétikai elemei a prózafordításban*

Jankovits László életművében fontos állomás az *Accessus ad Janum: A műértelmezés hagyományai Janus Pannonius költészetében* című monográfia.¹ A Klaniczay-díjjal is jutalmazott mű újszerű, friss szemlélettel közelítette meg Janus költészetét. A szerző könyvében a progymnasmata-hagyomány alapján végezte el a középkori accessusok egyik feladatát, az explanatiót (azaz a kommentárt, mai kifejezéssel: műelemzést, iskolai nyelven: verselemzést). Ez a nagyon komplex, sokrétű szempontot felkínáló megközelítésmód valóban új dimenzióba helyezte Janus költészetét. Világossá tette, hogy a szövegalkotásban, a választott téma, az ötlet kidolgozásában mennyire alapvetők voltak számára az oktatásból hozott, mélyen bevesődött technikák. S bár az *Accessus*ban csupán néhány vers teljes elemzésére kerül sor, az olvasó mégis azzal a benyomással teszi le a könyvet, hogy teljes képet kapott, mintha megismerhette volna a nagy humanista egész poétikáját. Ez is bizonyítja az előgyakorlatok alapvető voltát s nem utolsósorban az accessusokon alapuló műértelmezés különös hatékonyságát. Nemhiába alkalmazták őket mindvégig a középkor folyamán. Az *Accessus ad Janum* olvastán mindenesetre az az olvasó benyomása, hogy egyfajta kulcsot kapott Janus írásművészetéhez.

Jelen tanulmány középpontjában az előgyakorlatok közül a mese áll. A mese műfaját Jankovits is érinti az *Accessus*ban, bemutatva azokat az epigrammákat, amelyek az aisóposi *fabellák*hoz hasonlíthatók, vagy amelyek mesék feldolgozása, átalakítása alapján születtek.² Mesék azonban sokkal rejtettebb módon is előfordulhatnak Janusnál, s ez is mutatja az előgyakorlatok mindent átható voltát, akár önkéntelen reflektáltságukat. (Zárójelben jegyezzük meg, hogy az önkéntelenség és tudatosság Janusnál állandó kérdés: a határmezsgye alig állapítható meg a jelenségek vizsgálata során.)

A következőkben voltaképpen nem is a meséről, hanem a mese poétikai eszközeiről lesz szó, amelyek révén a költő megidézi a műfajt, s ezzel gazdagítani tudja a „nem mesét” is, azaz egy olyan alkotást, amely eredendően nem mesének készült.

* A szerző a HUN-REN–OSZK Fragmenta et Codices Kutatócsoport tagja. A tanulmány eredetileg előadásként hangzott el a Jankovits László hatvanadik születésnapjára szervezett konferencián (Pécs, PTE BTK, 2024. április 18.).

¹ JANKOVITS László, *Accessus ad Janum: A műértelmezés hagyományai Janus Pannonius költészetében*, Bp., Balassi, 2002 (Humanizmus és reformáció, 27).

² *Uo.*, 53–54.

(Íme, milyen botladozva lehet beszélni egy összetett esztétikai jelenségről, amely a szövegnek különös szépséget kölcsönöz.)

Plutarchos *Királyok és hadvezérek bölcs mondásai* című műve Janus Pannonius fordításában talán azért sem tartott különösebb számot a kutatás figyelmére, mert a fordításokat általában a költő legkevesbé önálló műveinek tartották.³ És ez természetes is. Janus tehetségének, sajátos alkotói karakterének köszönhető, hogy ez az ő esetében mégsem így van. Máshol demonstráltuk, hogy a költő az apophthegmára, e rövid, csattanós prózai kisműfajra csaknem versként tekintett, szinte epigrammaként kezelte az egyes mondásokat; s a rendkívüli szöveghűség szigorú kötelékében a szép hangzás, a *concinnitas* bámulatosan magas szintjét valósította meg.⁴ A szöveghűség követelményét a végsőig fokozta azzal is, hogy a kezében tartott görög eredeti – azaz a rendelkezésére álló kódex vagy kódexek – központozásához, tagolásához igazította a szöveg ritmizálását. A colonok elejét, közepét, végét a klasszikus prózaritmus szabályai szerint ritmizálta, ám eközben messze túllépte a prózaritmus megengedett kereteit, s tegyük hozzá, az eredeti ebbéli jellemzőit is. A Janus-féle apophthegmák esetében csaknem túlzás nélkül versekről beszélhetünk.⁵ (És itt most nincs jelentősége annak, hogy korábbi fordításokat is felhasznált munkájához.)⁶

A szövegformálás rejtelmeként azonban nem merülnek ki a fent említettekben. Miként az epigramma jellemzői, éppen úgy más műfajok eszközei is tetten érhetők az apophthegmák szövegében. Ám ne gondoljunk harsány jelekre: árnyalatokról, finom megoldásokról van szó csupán – a Janus által önmagára rótt fordítói hűség meg sem engedne mást –, amelyek mégis gazdagítják a szöveg esztétikumát.

Az antik irodalmi mese eredendően nem önálló műfajként bukkant fel az idők homályából, hanem más műfajok retorikai/poétikai tartozékaként. Legtöbbször exemplumszerepben színesítette a szöveget.⁷ Csupán a hellénisztikus korban je-

³ Ἀποφθέγματα βασιλέων καὶ στρατηγῶν. A mű címe Janus fordításában: *De dictis regum et imperatorum*. A fordítást egyetlen kódex őrizte meg: Lipcse, Universitätsbibliothek, Rep I 80.

⁴ A tárgyhoz lásd jelen sorok szerzőjének munkáit: ZSUPÁN Edina, *A szövegalkotás tényezői Janus Pannonius Apophthegmata-fordításában*, ItK, 2020, 474–495; Uő, *Jólszerkesztettség és szép hangzás Janus Pannonius prózafordításában = Janus Pannonius, Vitéz János és a humanista hagyomány továbbélése (1450–1630)*, szerk. BAJÁKI Rita, SZILÁGYI Emőke Rita, Bp., reciti, 2023 (*Reciti Konferenciakötetek*, 23), 71–93; valamint akadémiai doktori értekezését: ZSUPÁN Edina, *A próza poétikája: Plutarchos Királyok és hadvezérek bölcs mondásai című műve Janus Pannonius fordításában*, kézirat, 2024.

⁵ Részletesen lásd ZSUPÁN, *Jólszerkesztettség és szép hangzás...*, i. m.; Uő, *A próza poétikája...*, i. m.

⁶ A Janus által felhasznált fordításokhoz lásd az 4. jegyzetben megadott irodalmat.

⁷ *Spätantike Fabeln: Avian und Romulus*, hg., übers. Niklas HOLZBERG, Berlin–Boston, De Gruyter, 2022 (*Sammlung Tusculum*), 9. Ilyen értelemben tárgyalja a műfajt Theón is, Aphthonios és Hermogenés mellett a legismertebb előgyakorlat-szerző, aki szerint a mese nagyon jól felhasználható a beszédekben. A mese eddig legáltalánosabb és legfrappánsabb definícióját is Theónnak köszönhetjük: μῦθος ἐστὶ λόγος ψευδῆς εἰκονίζων ἀλήθειαν, „a mese olyan kitalált történet, amely a valóságot ábrázolja”. (Aelius THÉON, *Progymnasmata*, Texte établi et traduit par Michel PATILLON, Paris, Les Belles Lettres, 1997, 30.) A műfaji meghatározásokhoz, a terminológiához és általában is lásd Christos A. ZAFIROPOULOS, *Ethics in Aesop's Fables: The Augustana Collection*, Leiden–Boston–Köln, Brill, 2001 (Mnemosyne: Bibliotheca Classica Batava).

lent meg e kereteken kívül, legelőször egy rétoroknak szánt meserepertóriumban, amelyet a Faléroni Démétrios (ca. 350–280) állított össze, s az *Aisópeia* címet adta neki, a 6. századi legendás, ám történetileg alig megfogható Aisóposra visszavezetve gyűjteményét. Ezt követően a római császárkor elején született egy prózai görög mesegyűjtemény – Aisópost tüntetve fel szerzőként –, amely már önálló jogon létezett, s önálló olvasásra, épülésre szolgált.⁸ Ez az úgynevezett *Collectio Augustana*.⁹ Ugyancsak a római császárkor elején születtek meg Phaedrus latin és Babrios görög verses változatai, akik az *Aisópeiát* jambikus senariusokba (Phaedrus), illetőleg choliambusokba¹⁰ (Babrios) öntötték, s klasszikus irodalmi helyeket is felhasználtak.¹¹ Később – a kései antikvitásban – e verses formákat bátran visszaalakították prózára az iskolai oktatás céljaira. A latin nyugaton Phaedrus meséiből létrejött az *Aesopus Latinus*-hagyomány (ennek része például a Romulus-gyűjtemény), s ugyanez történt a görög Babriossal is keleten. Utóbbinak ráadásul római recepciója is volt, a 4. és 5. század fordulóján Avianus 42 verses mesét alkotott belőlük elégikus disztichonokban.¹²

E mesehagyomány – elsősorban későantik prózai formája és Avianus disztichonokba szedett változata – a középkorban is mindvégig az iskolai oktatás része volt. A latin Aisópost – legyen ez most egy összefoglaló elnevezés – a kisiskolások forgatták, Donatus grammatikája és Cato disztichonjai mellett. A *minores* szerzők közé tartozott.¹³ A görög nyelv újrafelfedezése után a görög Aisópos is hasonló szerepbe került; egyébként természetesen Bizáncban is az iskolai curriculum része volt.¹⁴ Számos olyan kódex maradt fenn a 15. századból és a 16. század elejéről, amelyben a görög grammatikát Aisópos-mesegyűjtemény kíséri. Ezek gyakran tanulói, esetleg

8 Vitatott, hogy kapcsolatban állt-e a Faléroni Démétrios-féle repertóriummal. Zafiroopoulos szerint a kutatás egyöntetűleg elutasítja az összefüggést a két gyűjtemény között (ZAFIROPOULOS, *i. m.*, 24.), ám Holzberg legutóbbi összegzésében úgy fogalmazott, hogy a *Collectio Augustana* a nevezett repertórium hatására jött létre. (*Spätantike Fabeln...*, *i. m.*, 9)

9 A gyűjtemény nevét a Bayerische Staatsbibliothekben őrzött 13. századi, Augustanus Monacensis 564-es jelzetű kódexről kapta (recensio I Perry alapján). A kézirat 231 prózai mesét tartalmaz betűrendben, a mesék első szavának első betűje szerint. Valamennyi mesét epimythion (tanulság) követ. A *Collectio Augustanáról* átfogóan, részletes irodalommal: ZAFIROPOULOS, *i. m.*, 23. Klasszikus kiadása: *Aesopica: A Series of Texts Relating to Aesop or Ascribed to Him or Closely Connected with the Literary Tradition that Bears His Name*, coll., ed., transl., comm. Ben Edwin PERRY, Urbana, University of Illinois Press, 1952.

10 A choliambus olyan jambikus trimeter, amelyben az utolsó láb spondeus, tehát sántít a jambus. Ezért hívják sánta jambusnak, skazónnak is.

11 Klasszikus kiadásuk: BABRIUS and PHAEDRUS, ed., transl. Ben Edwin PERRY, Cambridge (MA)–London, 1965 (The Loeb Classical Library).

12 Romulus és Avianus kiadása: *Spätantike Fabeln...*, *i. m.*

13 Robert BLACK, *Humanism and Education in Medieval and Renaissance Italy: Tradition and Innovation in Latin Schools from the Twelfth to the Fifteenth Century*, Cambridge, Cambridge University Press, 2001, 173.

14 Aisópos késő középkori, kora újkori szerepéről általában lásd: Federica CICOLELLA, *Donati Graeci: Learning Greek in the Renaissance*, Leiden–Boston, Brill, 2008, különösen a második fejezet: *The Greek Curriculum*.

tanári magánmásolatok voltak.¹⁵ (Csupán kitekintésként említjük, hogy a görögül tanuló magyar diákok még a 20. század végén is Aisóposszal kezdték az ismerkedést a műveltség e szent nyelvével: a „gyógygörögösök” is emlékezhetnek a kék szövetbe kötött *Tanuljunk Nyelveket* sorozat első leckéjének kezdetére: “ππος και ὄνος εις την ἀγορὰν ὀδεύουσιν. „A ló és a szamár a piacra mennek.”)

A mese mint az előgyakorlatok szerves eleme természetesen a ferrarai iskolában is jelen volt, s minden bizonnyal Aisópost is olvastak.¹⁶ Tudjuk ugyanis Angelo Decembrio *De politia litterariájából*, hogy az iskola alapítója, a veronai Guarino fordított latinra Aisópost. Decembriónál ezt mondja Guarino: „Aesopus, qui graece fabellas scripsit, a me nuper latinitate donatus.” („Aesopust, aki görög meséket ír, a minap latinsággal ruháztam fel.”) Ez a fordítás azonban sajnos elveszett.¹⁷ Az anekdotikus kisműfajok egyébként is előtérben voltak a ferrarai iskolában. Egyik kimagasló képviselőjük, Valerius Maximus a quattrocento curriculumának egyik központi szerzője volt,¹⁸ s egyben Guarino kedvenc auktorának is számított. A nagy pedagógus e kisműfajokat nyelvi alkalmasságuk s történeti tudástartalmuk mellett morális tanulságaik miatt is fontosnak tartotta.¹⁹

Apophthegma, chria, apomnēmoneuma, mese: átjárható műfajok, formák. Az apophthegma valamely jeles személy bölcs, szellemes mondása. Az az apophthegma azonban, amely a situációt is lefesti, már azonos a mondást tartalmazó chriával. E két alpműfajt változatos formában tartalmazzák a többiek: a mesék, az anekdoták, az apomnēmoneumák. Nem csoda hát, ha poétikai jellemzőik is színezik egymást.

15 Például: Firenze, Biblioteca Medicea Laurenziana, Plut. 59.33. A kódex teljes digitális másolata elérhető a BML digitális tékájában: <https://tecabml.contentdm.oclc.org/digital/collecti-on/plutei/id/1212827/rec/2729>.

16 Az iskola tanrendje, amelyet Battista Guarino *De ordine docendi et studendi* című értekezése rögzített, alapvetően Quintilianus nagy pedagógiai-retorikai munkájára, a *Szónoklattanra* épült (*Institutio oratoria*). Jankovits Lászlót idézzük: „A gyakorlatok Quintilianus kézikönyve szerint a képzés grammatikai szakaszában kezdődnek a mesés elbeszélések feldolgozásával: a vers prózává alakításával, a más szavakkal történő értelmező újramondással, szabad parafrázissal.” (JANKOVITS, *i. m.*, 51.) Battista Guarino a *De ordine docendi et studendi*-ben kifejezetten Aisópost nem említi. – Aisópos ismeretéhez a korszakban és a korábbi évszázadokban haszonnal forgatható: UTASI Csilla, *Az aesopusi műfaj humanista értelmezése*, Hungarológiai Közlemények, 2010/4, 49–58; kora újkori hazai jelenlétéhez lásd RITÓÓKNÉ SZALAI Ágnes, *Eleink szórakoztató olvasmányairól*, ItK, 1980/5–6, 650–655; MOÓR Anna, *Aesopus = Magyar Művelődéstörténeti Lexikon: Középkor és kora újkor*, főszerk. KŐSZEGHY Péter, szerk. TAMÁS Zsuzsa, I, Bp., Balassi, 2003, 21.

17 Remigio SABBADINI, *La scuola e gli studi di Guarino Guarini Veronese*, Catania, 1896, 124, 2. jegyzet. Újabban Cristina COCCO, *La traduzione esopica attribuita a Guarino Veronese nel codice Ambrosiano R 21 67 = Il ritorno dei classici nell’Umanesimo: Studi in memoria di Gianvito Resta*, a cura di Gabriela ALBANESE, Claudio CIOCIOLA, Mariarosa CORTESI, Claudia VILLA, Firenze, SISMEL Edizioni del Galluzzo, 2015, 151–177.

18 Valerius Maximus a 14. századtól válik iskolai szerzővé Itáliában, s a 15. században tovább növekszik a népszerűsége. Vö. BLACK, *i. m.*, 216, 240–242; Uő, *School = The Oxford Handbook of Neo-Latin*, ed. Sarah KNIGHT, Stefan TILG, Oxford, Oxford University Press, 2015, 217–231, 225.

19 Marijke CRAB, Jeroen DE KEYSER, *Il commento di Guarino a Valerio Massimo*, Aevum, 2013, 667–684, 669–670.

Ez történik Plutarchos apophthegmagyűjteményében is. Az egyik műfaj, amely észrevehetően átszínezi a mondásokat, vagy inkább átfedésben van velük, véleményem szerint az aisóposi hagyomány meséje. Nézzünk meg egyet közülük! (Elöljáróban kell megjegyezni, hogy a görög szöveget egy 12. századi kódexből közöljük, megtartva a kódex eredeti központosítását.²⁰ Ugyanis csak így figyelhető meg a maguk teljességében a szöveg poétikai sajátosságai.)

Ἀλώπηξ εἰσελθοῦσα εἰς πλάστου ἐργαστήριον ·
καὶ ἕκαστον τῶν ἐνόντων διερευνῶσα ·
ὡς περιέτυχε τραγωδοῦ προσωπεῖω ·
τοῦτο ἐπάρασα εἶπεν ·
ὦ οἶα κεφαλή ἐγκέφαλον οὐκ ἔχει.

πρὸς ἄνδρα μεγαλοπρεπῆ μὲν σώματι κατὰ ψυχὴν δὲ ἀλόγιστον εὐκαιρος ὁ λόγος.²¹

Egy róka bement egy agyagszobrász műhelyébe,
végigszemlélt mindent, ami ott volt,
s amint rábukkant egy tragikus maszkra,
felemelte, és így szólt:
micsoda fej, [és] nincs agyveleje!

Külsőleg megnyerő, ám üresfejű emberről szól a történet.²²

Vajon ez a szöveg próza-e, vagy pedig vers? Kissé elbizonytalanító kérdés. A szöveg próza, a *Collectio Augustana* egy darabja. Viszont talán olvasva is érezhető, hogy határozottan ritmikus. Ritmusát pedig nem csupán – sőt megkockáztatom, hogy nem elsősorban – a colonok végén található ritmikus clausuláknak köszönheti, hanem a gondolatok ritmusának. Nagyon redukált, takarékos szövegről van szó: a „történet” kis epizódokra bomlik, amelyek ütemesen követik egymást. (Az eredeti tagolás ezt nagyon jól visszaadja: a colonok egyben grammatikai egységek is. Nemcsak mellékmondatokat, hanem azokat tömörítő rövidítőszervezetek vonzáskörzetét tartalmazhatják, vagy sok minden mást. A rövidítőszervezetek egyébként nagyon jellemzők e tömör műfajokra, s főként az előzményeket foglalják magukba, a ragozott igék rendszerint a végkifejletben, a csattanóban vannak.)

A ritmikus próza történetében Cicero volt az, aki elsőként elkülönítette a gondolatok ritmusán alapuló s azok elrendezéséből fakadó ritmust (amely a figurákat is ennek megfelelően rendezi el) az időmértéken alapulótól.²³ Valójában Gorgias, a *concinntasra* és a *compositióra* nagy hangsúlyt fektető hellénisztikus úgynevezett periodikus próza atyja sem foglalkozott még az időmértékből fakadó ritmussal.²⁴ Az ő

20 Bibliothèque nationale de France, Supplément grec 690, f. 158v. <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b525102118/f324.item.zoom>.

21 Kiadása: *Aesopica...*, i. m.

22 A magyar fordítások a tanulmány szerzőjétől származnak.

23 ADAMIK Tamás, *Antik stíluselméletek Gorgiasztól Augustinusig*, Bp., Seneca Kiadó, 1998 (Seneca Könyvek), 139.

24 Eduard NORDEN, *Die antike Kunstprosa vom 6. Jh. v. Chr. bis in die Zeit der Renaissance*, 2 Bände, Leipzig, Teubner, 1915³, I, 63–79. Gorgias prózáját összegzi: ADAMIK, i. m., 24–26. E prózastílus pontosabb elméleti kidolgozása Cicero *Orator*ában található.

ritmusa a mondat egy szótagnál hosszabb alkotóelemeiből született.²⁵ Isokratés az, akinél már az időmérték is nagy szerepet játszik. A *Collectio Augustana* prózai meséi ennek a hellénisztikus prózának a hatását is tükrözik, nem utolsósorban ennek köszönhetik megformáltságukat.²⁶

Most pedig vegyünk egy plutarchosi apophthegmát!

[Alexandros/13]

Παρατασσομένου δὲ τοῦ στρατεύματος
 ἰδῶν τινα τῶν στρατιωτῶν τὸ ἀκόντιον ἐναγκυλούμενον
 ἐξέωσε τῆς φάλαγγος ὡς ἄχρηστον
 ὅς ‘παρασκευάζεται νῦν
 ὅτε χρῆσθαι δεῖ τοῖς ὅπλοις’. (180C–D)²⁷

Amikor már hadrendben állt a hadsereg,
 megpillantván, hogy egy katona még a hajítósíjat illeszti dárdájára,
 elűzte a falanxból mint alkalmatlant,
 aki „most készülődik,
 amikor már használni kell a fegyvereket”.

Az apophthegmában ugyanaz a struktúra és szövegdinamika érzékelhető, mint a mesében, a történet hasonlóan, epizódról epizódra halad előre. A colonok hosszúsága csaknem azonos a mesében tapasztaltakkal. Az előzményeket mindkettőben rövidítőszervezetek tömörítik, a hangsúly – miként a mesében a végkifejleten – itt is a csattanón, a mondáson, dictumon van. (Ugyanis a két műfajban közös elem a tanulság, amelyre a rövid kis történet mindkét esetben kifut.)

Következő két példánk – mind a mese, mind pedig az apophthegma – hosszabb és részletgazdagabb. Először nézzük a mesét!²⁸

25 ADAMIK, i. m., 26.

26 A *Collectio Augustana* szövegei esetében a kutatás kimutatott egy choliambus-szubszt-rátumot. Valószínűleg e verses előzmények is hozzájárultak a mesék prózában is feltűnő megformáltságához. Vö. FRANCISCO RODRÍGUEZ ADRADOS, *La tradición fabulística griega y sus modelos métricos*, Emerita, 1969, 235–315; Emerita, 1970, 1–52. Hivatkozik rá: VÁMOS HANNA, *Az aesopusi állatmesék romulusi szöveghagyományának szerkezete*, PhD-értekezés, kézirat, 2015, 6.

27 PLUTARCHUS, *Moralia II*, hg. Wilhelm NACHSTÄDT, Wilhelm SIEVEKING, John Bradford TITCHENER, Leipzig: BSB B. G. Teubner Verlagsgesellschaft, 1971² (Bibliotheca scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana), 27. A tördelés nem a szövegkiadás, hanem a *Moralia*-szöveghagyomány egyik fontos kódexének, G-nek (Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Barb. gr. 182, f. 153v) tagolását követi.

28 A görög szöveg és tagolás forrása ismét a *Collectio Augustanát* tartalmazó 12. századi kódex: Paris, BnF, Supplément grec 690, f. 158v (lásd a 20. jegyzetet).

Ἀνθρακεύς ·
 ἐπί τινος οἰκίας ἐργαζόμενος ·
 ὡς ἐθεάσατο γναφεῖα προσελθόντα ·
 παρεκάλει αὐτὸν ὅπως αὐτῷ σύνοικος γένηται ·
 [καί]²⁹ διεξιῶν ὡς οἰκειότεροι ἀλλήλοισ ἐσσονται ·
 καὶ λυσιτελέστερον διάξουσι μίαν ἔπαυλιν οἰκοῦντες ·
 καὶ ὁ γναφεὺς ὑποτυχῶν ἐφη ·
 ‘ἀλλ’ ἔμοιγε τοῦτο παντελῶς ἐστὶν ἀδύνατον ·
 ἃ γὰρ ἐγὼ λευκανῶ, σὺ ἀσβολώσεις’.

ὁ λόγος δηλοῖ, ὅτι πᾶν τὸ ἀνόμοιον ἀκοινωνητὸν ἐστὶν. (Perry 29)

Egy szénégető
 éppen egy házban dolgozott.
 Amint megpillantott egy gypajűfűsűlőt, hogy arra tart,
 kérte, hogy lakjanak együtt,
 elmagyarázva, hogy közelebb fognak kerülni egymáshoz,
 és mindketten jól járnak, mert egy telken laknak.
 A gypajűfűsűlő így szólt:
 „de ez nekem teljességgel lehetetlen.
 Amit ugyanis én kifehéritek, te be fogod feketíteni”.

A történet azt mutatja, hogy a teljesen különböző dolgok között nincs átjárás.

Plutarchos alábbi, hasonló terjedelmű, gondolatritmusú és tagolású apophthegmája még annyiban is hasonlít a fenti meséhez, hogy a tanulságot is megfogalmazza. (A görög szöveget, bár a szövegkiadásból vesszük, nem a kiadás, hanem a kódexek alapján³⁰ tagoljuk.)

Szkilurosz, aki nyolcvan fiút hagyott maga után,
 amikor meghalni készült,
 mindegyiküknek egyenként odanyújtott egy nyílvevűkből álló köteget,
 és megparancsolta, hogy törjék ketté.
 Miután mindannyian hiába próbálkoztak,
 ő egyenként kihúzta a nyílvevűket,
 és könnyedén eltörte őket.
 Ezzel arra tanította fiait,
 hogy ha összetartanak,
 erősek maradnak,
 ám gyengévé válnak, ha szétszélednek, és viszálykodnak egymással.

29 A párizsi kéziratban.

30 Mivel elsősorban Janus Pannonius fordítása érdekel bennünket, most azt a szöveggyománnyt vesszük figyelembe, amelybe a Janus által a fordításhoz használt szöveg tartozhatott. Ennek meghatározása hosszú kutatómunka eredménye volt, amelyet *A próza poétikája...* (lásd 4. jegyzet) című munkában tettünk közzé.

- 1 Σκιλοῦρος ὀδοήκοντα παῖδας ἄρρενας ἀπολιπών ·
 U – U – U – – U – U – UU UU U –³¹
- 2 ἔπει τελευτᾶν ἔμελλε ·
 U – U – – U – – [H2]
- 3 δέσμην ἀκοντίων ἐκάστω προτείων ·
 – – U – U – U – – U – – [H2]
- 4 ἐκέλευσε καταθραῦσαι ·
 UU – U U – – –
- 5 πάντων δὲ ἀπαγορευσάντων ·
 – – UU U U – – – [H3]
- 6 καθ' ἐν αὐτὸς ἐξελὼν ἀκόντιον ·
 – U – U – U – U – U – [H4]
- 7 ἅπαντα ῥαδίως συνέκλασε ·
 U – U UU – U – U – [H4]
- 8 διδάσκων ἐκείνους ·
 U – – U – – [H2]
- 9 ὅτι συνεστῶτες ·
 UU U – – – [H3]
- 10 ἰσχυροὶ διαμενοῦσιν ·
 – – – UU U – – [H2]
- 11 ἀσθενεῖς δ' ἔσονται διαλυθέντες καὶ στασιάσαντες. (174F)³²
 – U – U – – UU U – – – UU U – – [H2]

A görög szöveg nem csupán elrendezését és felépítését tekintve, hanem időmérték szempontjából is ritmikus. Például a 6. colon (καθ' ἐν αὐτὸς ἐξελὼν ἀκόντιον ·) csaknem egy teljes jambikus trimeter. Hozzá kell tennünk azonban, hogy – miként erre Quintilianus rámutatott – a jambus áll a legközelebb az élőbeszédhez, s könnyen verssorrá tud rendeződni. Árukodóbbak a ritmikusságról a prózai mesék esetében a colonvégek, amelyek jelen példánkban is kivétel nélkül ritmikusak. Leírhatók egyfelől Plutarchos jellemző clausulatípusaival,³³ ahol pedig nem, a záradék ott is

31 A tagolópontok előtti rövid szótagokat mindvégig hosszúnak vesszük.

32 PLUTARCHUS, *Moralia*, i. m., 10.

33 Ezeket jelöljük mind a görög szövegben, mind Janus fordításában a sorok végén a H betű és egy szám kettősével, Hutchinson monográfiája alapján: G. O. HUTCHINSON, *Plutarch's Rhythmic Prose*, Oxford, Oxford University Press, 2018. Hutchinson szerint Plutarchos jellemző clausulatípusai a következők: (ritmikus záradékok:) 1. – U – – U – / – – – – U –; 2. – U – –; 3. – U – – –; 4. – U – U –; (nem ritmikus záradékok:) 1. – U – – – U –; 2. – – – –. Minden longum két brevével helyettesíthető, kivéve az utolsót, amely azonban pozíciójából fakadóan breve is lehet. A Hutchinson által rögzített típusok egyébként teljességgel megfelelnek az A. Hein által regisztrált clausuláknak. Ó figyelte meg elsőként, hogy Plutarchos a hellénisztikus és a római műpróza jellemző clausuláit használta (vö. Konrat ZIEGLER, *Plutarchos = Real-Enzyklopädie der klassischen Altertumswissenschaft*, hg. August PAULY, Georg WISSOWA, Wilhelm KROLL, Band XXI, Stuttgart–München, 1951, col. 636–962, 935–938. Plutarchos ritmikus prózájához lásd még: F. H. SANDBACH, *Rhythm and Authenticity in Plutarch's Moralia*, *The Classical Quarterly*, 1939, 194–203; M. BALDASSARI, *Osservazioni sulla struttura del periodo e sulla costruzione ritmica del discorso nei Moralia di Plutarco = Rhetorical Theory and Praxis in Plutarch: Acta of the IVth International Congress of the International Plutarch Society*, Leuven, July 3–6. 1996, ed. Luc VAN DER STOCKT, Leuven, Peeters – Namur, Société des Études classiques, 2000 (Collection d'Études Classiques), 1–13; PLUTARCH, *How to Study Poetry (De audiendis*

ritmikus: a 4. colon végén a sánta jambusra jellemző egy rövid és három hosszú szótag annyira karakterisztikus, hogy ezt a zárást is nagyon határozottan ritmikussá teszi. Különösen azért, mert a záró képletet (egy jambus és egy spondeus kettősét) egy teljes szó foglalja magába, s az előtte álló szóköz okozta árnyalatnyi szünet még erőteljesebben leválasztja a choliambusszerű zárlatot a colon megelőző részéről.³⁴ Figyelemre méltó, hogy az apophthegma tanulságrésze különösen kidolgozott ritmikailag. A két utolsó colon (10, 11) egyaránt három brevére és két longumra végződik, sőt, ez a képlet a legutolsó colon végén kétszer fordul elő, köszönhetően természetesen a szimmetrikus mondatszerkesztésnek: a két, azonos hosszúságú és ritmikai felépítésű participium között az „és” (καί) szimmetriatengelyként viselkedik, s ugyanez a struktúra a ritmus szintjén is leképeződik. Ráadásul e határozott képleteket most is egy-egy teljes szó foglalja magába, emellett pedig a két megelőző láb is jellegzetes, ugyancsak egy-egy szó által képviselve (creticus és baccheus). Jól látszik tehát, hogy az apophthegmák és a prózai mesék között lényegileg nincs különbség sem tartalmilag, sem formailag.

Janus a következőképpen fordítja az apophthegmát. (A fordítás tagolását a fordítást egyedülként megőrző kódexből vesszük, ugyanis csakis így ragadhatók meg a költő poétikai elvei a maguk teljességében, különös tekintettel a szöveg ritmusára.)

- 1 Scilurus octoginta maribus filiis superstibus cum esset moriturus ·
 U – U – – – U UU – –U– U – UU – U – – UU– – [clausula heroa]
- 2 manipulam telorum singulis porrigens ·
 U UU – – – – U – – U – [H1]
- 3 hortabatur confringere ·
 – – – – – – U – [H1/dochmius]
- 4 Frustra fatigatis omnibus ·
 – – U – – – – U – [H1/dochmius]
- 5 ipse uno quoque telo singillatim decerpto ·
 – U – – – U – – – – – – – [dispondeus vagy molossus]
- 6 facile contrivit omnia ·
 UUU – – U – U – [H4]
- 7 docens illos ·
 U – – – [H3]
- 8 siquidem consenserint ·
 – U – – – U – [dochmius]
- 9 fortes permansuros ·
 – – – – – – [dispondeus]

poetis), ed. Richard HUNTER, Donald RUSSEL, Cambridge, Cambridge University Press, 2011, 23–25; Donald Andrew RUSSELL, *Language, Style, and Rhetoric = The Cambridge Companion to Plutarch*, ed. Frances B. TITCHENER, Alexei V. ZADOROJNYI, Cambridge, Cambridge University Press, 2023 157–175.

³⁴ A prózaritmusban a szóközök fontos szerepet játszanak. Lásd ehhez Quintilianus (*Institutio oratoria*, 9.98) megjegyzését: „Mert a különálló szavak között van valami rejtett idő...” (Adamik Tamás fordítása) Marcus Fabius QUINTILIANUS, *Szónoklattan*, szerk. ADAMIK Tamás, Pozsony, Kalligram, 2008, 637.

10 imbecilles vero futuros ·

- - - - - u - - [H2]

11 si secesserint et fuerint dissidentes. (f. 6r)

- - - u - - uu - - u - - [H2]

Nem fér kétség Janus Pannonius esetében a ritmikai megformáltság magas szintjéhez, miközben szavak és szórend tekintetében, beleértve a grammatikai szerkezetek használatát is, nagyon közel marad az eredetihez. Ami a ritmikus clausulákat illeti, Janus részben a Plutarchosra jellemző clausulákat használja.³⁵ Részben azonban olyan latin clausulákat is alkalmaz, amelyek nem tartoznak a regisztrált plutarchosi ritmikus clausulák közé. Ilyen például a dochmius (x – – u –), amelyet Quintilianus melegen ajánl,³⁶ vagy a bizonytalan záróminőségű dispondeus.³⁷ A fordítás kimagasló és az eredetijét is felülmúló költőiségére jellemző a *clausula heroa* (– u u – –) használata, amelynek alkalmazását a műprózában nem ajánlják, olyannyira költői. Fontos azonban megjegyezni, hogy Janus nem csupán a colonvégeket ritmizálja, hanem rendszerint a teljes colont. A megelőző ritmus szépen előkészíti a clausulákat, a szóhosszúság is illeszkedik a ritmikus záradékokhoz. Az egyes ritmizált egységek architektonikusan, tehát térbeli elrendezésükben is követik a szöveg felépítését, szimmetriáját. A ritmus e csiszoltságát a költő letisztult, nagyon takarékos, frappáns szóhasználattal s hasonlóan választékos szintaxissal éri el. Egyfajta lexikális minimumot követ, csak annyi szót használ, ami a megértéshez feltétlenül szükséges, ám törekszik arra, hogy a választott szavakban szemantikai erő és ritmus legyen. (Az epigrammaköltő attitűdje ez.) Az apophthegma műfaja által követelt *brevitast* Janus tovább fokozza, magasabb szintre emeli. Az első colonban közölni kívánt információt például, hogy tudniillik valaki meghal, mások pedig hátramaradnak, a görög eredeti a halálán lévő királyhoz fűzött igeneves rövidítő szerkezettel, participium coniunctummal fejezi ki („Σκιλοῦρος ... ἀπολιπῶν”), Janus viszont a hátramaradó nyolcvan fiúhoz fűzött melléknévvel („octoginta maribus filiis *superstitibus*”). A közös a kettőben a névszóiség. Ez a fajta transzpozíció egyébként Janus eszköztárában már meglehetősen távolságot jelent az eredeti szövegtől, ám ezzel a trükkel eléri, hogy a latin változat ugyanolyan tömör maradjon, mint az eredeti, sőt, tömörebb. A forma („octoginta maribus filiis *superstitibus*”) ugyanakkor kétféleképpen is értelmezhető Janus mondatában. Lehet csonka rövidítőszerkezet, ablativus absolutus *mancus* („miközben nyolcvan fia maradt hátra”),³⁸ de tekinthető az „odanyújtva” („porrigens”) részeshatározós esetben álló vonzatának is („nyolcvan hátramaradó

35 Lásd a 33. jegyzetet.

36 QUINTILIANUS, *Institutio oratoria*, 9.97.

37 Johann Baptist HOFMANN, Anton SZANTYR, *Lateinische Grammatik 2: Lateinische Syntax und Stilistik*, München, C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1972 (Handbuch der Altertumswissenschaft, II, 2), 716.

38 Ez azért is történhet, mert mellékmondat („cum esset moriturus”) szűrődik be az „octoginta maribus filiis *superstitibus*” és a „porrigens” által rövidített mellékmondat közé, ráadásul a „porrigens” a második colon legvégén helyezkedik el: messze esik tehát a kérdéses jelzős szerkezettől.

fiának”). Valószínűleg pontosabb úgy fogalmazni, hogy a szintagma egyszerre tölti be mindkét funkciót. Jól tükrözi mindez a formai minimum és a szemantikai maximum kettősét, amelyből különös nyelvi erő fakad. Emellett Janus szövegkohéziója így sokkal erősebb lesz a görög eredetiénél, abban ugyanis az információk szép sorban követik egymást, nem pedig összefonódva, mint a latin változatban.³⁹ Ilyen megfontolások előzik meg tehát a formai kidolgozást, vagy inkább járnak együtt azzal. Ezt „csupán” kiegészíti a vizsgált jelzős szerkezet metrikai csiszoltsága: a „maribus filiis superstibus” elején és végén egy-egy anapestus (U U –) található, amely hypodochmiust (– U – U –) fog közre. A „filiis” utáni szóköz miatt a hypodochmiust akár egy creticusra és egy jambusra is oszthatjuk, s így a szekvenciának egyfajta fokozódó, klimaktikus jellege lesz. A ritmus tartalmat aláfestő jellegére szép példa a második colon két záró creticusa („singulis porrigens” – U – – U –), amely a nyílvesszők kiosztásának egymásutániságát érzékelteti a maga szaggatottságával.⁴⁰

A teljes apophthegmát végigkövethetnénk a tartalmi, lexikális, szintaktikai és formai jegyek, valamint azok összhatása nézőpontjából Janus változatában és mindvégig ugyanilyen összefonódó csiszoltságot tapasztalhatnánk. A homoioteleutonok, homioptotonok rímszerű hangzásáról, tagoló- és ritmikai erejéről,⁴¹ valamint általában a hangok szerepéről pedig még nem is ejtettünk szót.

Ám térjünk vissza fő tárgyunkhoz, a mese poétikai elemeinek jelenlétéhez Janus prózájában! Fentebb szó esett Babrios görög nyelvű verses meséiről, s azt is említettük, hogy meséiben mindvégig sánta jambust, choliambust alkalmazott. A choliambus nagyon karakterisztikus hangzású verssor, s mivel Babriosnál a teljes korpusz minden sorában ez szerepel, szoroson összefonódott a mese műfajával. Ha Janus fordításában a 6. és a 7. colont együtt tekintjük, azt láthatjuk, hogy a két

39 Talán ezen erős gondolati kohézió miatt hagyhatta el Janus a görög kódexekben álló első tagolópontot a saját fordításából. (Egyébként az eredeti tagolás lehető legteljesebb megőrzésére törekszik.) A fent bemutatott viszonyt figyelhetjük meg a görög eredeti 6. és 7., valamint Janus fordításának 5. és 6. colonja között: míg a görögben egymás után sorakozó információkkal találkozunk, addig Janusnál hyperbatonokkal szerkesztett, rövidítőszerkezettel dúszított tagmondattal: „ipse uno quoque telo singillatim decerpto · facile contrivit omnia”.

40 A creticus akkor érvényesül igazán, ha utána szóvég van. Vö. SZEPESY Tibor, *Bevezetés az ógörög verstanba*, Bp., ELTE Eötvös József Collegium, 2013 (Antiquitas – Byzantium – Renascentia, 1), 139. Janus egyébként ebben az eredeti szöveg jellegzetességeit követi, ahol a második colon végén két baccheus található (ἐκάστω προτείων U – – U –), a baccheus azonban kevésbé karakterisztikus metrum, ezt a fajta szaggatottságot, amit a latin fordítás, semmiképpen sem érzékelteti.

41 „Ipse uno quoque telo singillatim decerpto”. Ebben a colonban érezhetően az „-o” homioptotonok határozzák meg a hangzást. Ugyanakkor az egység közepéig – a „telo”-val bezárólag – két azonos szekvencia követi egymást: – U – – | – U – –, aláhúzva, felerősítve a homioptotonok ritmusát. A colon második felének spondeusai – csak spondeusok alkotják az utolsó két szót – nemcsak szépen zárják az egységet, hanem tartalmilag is aláfestik a szöveget, érzékeltetve az egyenként való eltördelés lassú, nyugodt és megfontolt folyamatát. Más szempontból tekintve pedig az „-o”-ra végződő szavakat ütemesen egy-egy „másik” szó szakítja meg, a „quoque” és a „singillatim”, ráadásul a singillatim magas hangrendje benne az „s” mássalhangzóval gyökeresen eltér a colont egyébként uraló „o”-k és „e”-k világától, ezáltal változatosságot víve a szövegbe, s ellensúlyozva a spondeusok monotonitását.

egység közösen éppen egy choliambust tesz ki („facile contrivit omnia · docens illos” U U U – – U – U – U – – –). Ez a ritmus ráépülve a szöveg egyéb, a mesékre is jellemző sajátosságaira, nagyon határozottan megidézi Janus szövegében a görög verses mesét. A ritmus most konkrét kapcsolatot teremt a mesék és az apophthegma janusi fordítása között. Más szavakkal: a mesékre jellemző s az apophthegma által is képviselt, önmagában is ritmikus szövegstruktúra, ha időmértékes ritmussal is kiegészül, az olvasóban/hallgatóban önkéntelenül is a verses meséket idézheti fel. Minél polírozottabb a szöveg formailag, s minél inkább közelít a vershez, annál inkább. Janus legfőbb tulajdonsága pedig ebben a fordításában, hogy az eredetiben megfigyelhetőnél jóval nagyobb mértékben ritmizálja a szöveget, s miként láttuk, a mesékre jellemző verssor is fellelhető nála.

Következő példának az eddig megfigyelteken túl még egy olyan jellegzetessége van, ami a meséhez köti. Filipposról szól az alábbi apophthegma:⁴²

[Philippos] be akart venni egy igen megerősített várat.
Miután a felderítők hírül adták neki,
hogy minden tekintetben kemény és bevehetetlen,
megkérdezte: vajon annyira járhatatlan,
hogy még egy aranyat vívő számára sem tudja megközelíteni?

Castellum quoddam capere adniti *⁴³ 12 (11)
munitissimum · 5
postquam renunciarunt exploratores · 12
durum omnino et inexpugnabile esse · 14 (11)
rogavit num adeo invium foret · 12 (11)
ut ne asinus quidem aurum vehens possit accedere. 17 (15)

Egy pillantás a szövegre is elég ahhoz, hogy lássuk: hasonló hosszúságú colonokból épül fel. Ha megszámloljuk a szótagokat, akkor azt találjuk, hogy a sorok szótag-száma közelít a jambikus senariusokba rendezett Phaedrus-mesék szótagszámához. A szótagok száma az egyes egységekben ugyanis 12 és 17 között mozog, miként azokban. (Az öt szótagból álló második egységet az első „sor” részének is tekinthetjük.) Jó párhuzam ehhez legelső mesénk a rókaról és az álarcról, ám most Phaedrus változatában. Ebben a szótagszám 13-tól 16-ig terjed.

Vulpes ad personam tragicam

Personam tragicam forte vulpes viderat;
quam postquam huc illuc semel atque iterum verterat,
‘O quanta species’ inquit ‘cerebrum non habet!’
Hoc illis dictum est quibus honorem et gloriam
Fortuna tribuit, sensum communem abstulit.⁴⁴

⁴² 178B; a lipcsei kódexben (lásd 3. jegyzet): 10r. Janus fordítását a lipcsei kódexben található központozás szerint tagoljuk.

⁴³ Janus által elhelyezett, plusz tagolópont.

⁴⁴ Phaedrus I, 7. BABRIUS and PHAEDRUS, *i. m.*, 201. – *A róka a tragikus maszkhhoz.* A róka rábukant egy tragikus álarcra. Miután ide-oda forgatta, így szól: „Ó, micsoda arc, és nincs agya!” Ez azokról szól, akiknek pozíciót és dicsőséget adott a szerencse, a józan ész azonban elvette.

Végül pedig álljon itt a verses görög mesék formája, a sánta jambus – csaknem – a maga teljességében. Az alábbi rövid apophthegmában az első tagolópontig terjedő szövegrész Janus fordításában egy közel tökéletes choliambus. Csupán a „donaverat” hosszú „o”-ja nem illik a sorba, ám felolvasás során ez akár meg is rövidülhetett.

Kotys annak, aki neki párducot ajándékozott, oroszlánt adott viszonzásul.

Κότυς τῷ δωρησαμένῳ πάρδαλιν · ἀντεδωρήσατο λέοντα. (174D, Kotys/1)
 U – – – U U – – U – – U – – UU U – – [H2]

Cotys / eum qui se donaverat pardo · redonavit leone. (5v)
 U – U – – – – U – – – [H3] U – – – U – – [H2]

A mondatban több szempontból is felfedezhetjük a metrikai tudatosságot Janus részéről. Miként korábban láttuk, a költő egyik vezérelve e fordításában a tömörség volt, ennek jegyében pedig ahol tudta, megőrizte a rövidítőszervezeteket. Arra is láttunk példát, hogy ha nem is volt lehetősége pontosan követni az eredeti nyelvtani formát, inkább névszót alkalmazott a participiumos rövidítőszervezet kiváltására, mintsem hogy mellékmondattá oldotta volna a szöveget. E rövid mondatban azonban szokásával ellentétesen járt el: mellékmondattá bontotta a görög participium coniunctumot (τῷ δωρησαμένῳ): „qui se donaverat pardo”. Ezzel elérte, hogy a mondat rövidségében is kerek legyen ritmikailag, első, hosszabbik egységében végigfutott egy metrikai szekvencia, egy erőteljesen choliambusra emlékeztető sorozat. Ebből a szempontból figyelemre méltó a „Cotys” tulajdonnév után elhelyezett ferde vonal. Ezt a vonalat a szöveget végigkorrigáló egykorú kéz helyezte el. Többek között éppen a szövegtagolásra vonatkozó javítások alapján úgy véljük, hogy ez a korrektor maga a költő lehetett.⁴⁵ A ferde tagolóvonalat pedig talán éppen azért érezte fontosnak, hogy határozott szünetet iktasson be a név után, ami által annak utolsó – eredendően rövid – szótagja az ejtés, felolvasás során megnyúlhatott. A colon ritmusa így még inkább megközelíthette a choliambust.

A skazón megbicsakló vége, amely megáll a tagolópont előtt, jól előkészíti az apophthegma csattanóját: „redonavit leone”. (Janus a sánta jambus legjellemzőbb részét, a végét, ami tulajdonképpen megegyezik a H3-as típusú ritmikus clausulával, egyébként többször is használja fordításában, sokszor a csattanó előtt, azt előkészítendő.) A csattanóban – a második colonban – újra megismétlődik a skazón vége (U – – –), majd egy baccheus (U – –) zárja a sort – a csattanón belüli csattanókként, mint egyfajta sajátos fokozás.

Ha megfigyeljük, Janusnál a tagolóponttal kettéosztott colonok aránya a görög eredetihez képest megváltozik: az első colon hosszabb, a második kissé rövidebb lesz. Az arany metszésre emlékeztető kettéosztás kétségtelenül hozzájárul a szöveg

⁴⁵ Hogy a korrektor Janus lehetett, ebben a munkánkban kíséreltük meg bizonyítani: ZSUNPÁN, *A próza poétikája...*, i. m. Érveink itt nem paleográfiaiak, hanem a fentihez hasonlóan poétikai jellegűek.

esztétikumához: az első colonban egy teljes verssor futhatott így végig, a másodikban pedig – mindennek köszönhetően – tömörebbé, feszesebbé válhatott a csattanó.

Miként láttuk, csupán árnyalatokról van szó, ami a mese elemeinek jelenlétét illeti Janus Pannonius *Apophthegmata*-fordításában. Ám a történetvezetés s a redukált, feszes és tagolt gondolatritmus, kiegészülve a magas szintű időmértékes ritmussal, óhatatlanul is felidézi az antik mesét. Janus talán önkéntelenül is megérezte ezt, s ezért is szaladt ki néha choliambus a tolla alól. Nem zárhatjuk ki természetesen a tudatosságot sem részéről. A mese – mind a prózai, mind pedig a verses mese – jegyei mindenesetre nagyon finoman vetülnek az apophthegmákra, színesítve őket, árnyalva jelentésrétegeiket. Bízunk abban, hogy példáink, bárha egy másik szempontból is, valamelyest mégis gazdagították azokat az alapvető megállapításokat, amelyeket Jankovits László a Janus-versek és a mesék kapcsolatáról tett.